

*АНДРЕЙЦЕВ Володимир Іванович,
завідувач кафедри цивільного і господарського
права Національного гірничого університету,
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук
України, державний радник юстиції III класу,
Заслужений юрист України*

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ: МЕЖІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У теорії права України при розкритті змісту механізму правового регулювання йдеться, зокрема, про межі правового регулювання – межі владно-вольового впливу держави в особі її органів на суспільні відносини, поведінку людини, які відокремлюють галузь правового від не правового, встановлюють рамки поширення права, визначають характер впливу права на свідомість і діяльність людини, обумовлюються як самою матерією права, так і особливостями відносин, що регулюються іншими факторами¹⁹.

Еколого-правова література означене питання фактично і юридично не розглядала, хоча це має надзвичайно важливе теоретичне і практичне значення, оскільки дозволяє виявити і зрозуміти систему екологічного права, співвідношення її складових частин, особливо виявити суміжні правові інститути, субінститути, галузі, підгалузі, структуру екологічного права та близьких до нього понять, категорій та правових явищ, які межують із еколого-правовим регулюванням, але до нього безпосередньо не відносяться і утворюють самостійні або суміжні блоки правового регулювання.

Межі правового регулювання екологічних правовідносин виявляються у процесі аналізу правозастосовної практики, проведення порівняльного аналізу наукових досліджень, підготовки підручників, навчальних посібників, іншої навчально-методичної літератури відповідно до легалізованих сфер правового регулювання на підставі відповідних критеріальних підходів та показників приналежності правового регулювання екологічної сфери та його предметної

---

19 Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Підручник. Харків. Консум. – 2001. – С. 494-495.

ідентичності – природноресурсового, ландшафтного та безпекового характеру природних умов життєдіяльності людини.

Тому відносини, які регулюються через призму інших факторів, що мають суміжний, а не зазначений характер не можуть включатися в систему еколого-правового регулювання, оскільки забезпечуються приписами інших суміжних правовідносин. У даному випадку важливо не „переступити” межу правового регулювання, помилитися в об’єктах екологічних правовідносин.

Скажімо після Чорнобильської катастрофи активно стали проводитися наукові дослідження з проблем ядерного права, забезпечення ядерної безпеки, зокрема, в частині дотримання вимог екологічної безпеки в різних сферах енергетики та енергетичного права, які методологічно невірно підводилися і зараховувалися до екологічного права. Наводилися навіть аргументи щодо реального існування енергетичних ресурсів, як об’єктів екологічного права, що давало підстави для висновку щодо їх еколого-правової природи та об’єктів екологічного права. А відтак, пропонувалася маніпуляція відповідними знаннями щодо розуміння об’єктів екологічного права, оскільки значна частина енергоресурсів не є природними ресурсами за їх цільовим призначенням та не вписуються в систему класифікації як природних ресурсів та об’єктів, природноресурсового права, як складової екологічного права.

Такий підхід не тільки був запропонований, як відповідний інститут екологічного права, але й помилково включений до робочих програм окремих вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) та паспорту спеціальності 12.00.06 – екологічне, природноресурсове право.

Ми спростовуємо подібні підходи щодо такого розвитку еколого-правового регулювання, оскільки це стає загрозою формування механізму правового регулювання екологічних правовідносин, як інтегрованої та комплексної сфери, що включає три споріднені блоки правового регулювання – природноресурсового, ландшафтного права та права екологічної безпеки, в якому, зокрема виділяється блок правового захисту людини, її здоров’я, життя і

безпеки – антропозахисного права, що ідеально вписується в систему антропозахисного права в системі права екологічної безпеки.

Досить значимо, при цьому не допускати й іншу крайність – ігнорувати та недооцінити у формуванні природноресурсового права, крім традиційно легалізованих – земельних, водних, надрових, лісових, фауністичних, флористичних (рослинних) ресурсів, що складають об'єктну основу природноресурсового права, роль та особливості біологічних, зокрема, генетичних ресурсів у складі ландшафтного біорізноманіття відповідно до конвенційних приписів міжнародно-правових документів та необхідні кодифікації законодавства про біологічні ресурси²⁰.

Отже, дослідження меж регулювання екологічних правовідносин набуває не лише пізнавального, культурного, але й методологічного, гносеологічного та аксіологічного значення щодо механізму правового регулювання екологічних правовідносин, оскільки дозволяє відмежувати суміжні інститути, субінститути, галузі та навіть окремі приписи системи екологічного права, як юридичної основи та бази еколого-правового регулювання.

Тому, для меж правового регулювання екологічних правовідносин характерними виступають, на мій погляд, наступні юридичні ознаки:

а) наявність приписів законодавчого та нормативно-правового регулювання та їх превалювання в законах і нормативно-правових актах екологічного спрямування, які передбачають особливі засоби щодо використання природних ресурсів, збереження, планування і охорони ландшафтів, забезпечення екологічної безпеки, зокрема здоров'я і життя, безпеки громадян;

б) визнані нормативно-правовим порядком сектори та відповідні вектори, сегменти екологічних правовідносин, які відокремлюють режим еколого-правового регулювання від інших суміжних галузей, інститутів тощо, або сприяють утворенню спільних міжгалузевих сфер правового регулювання на

---

²⁰ Конвенція „Про охорону біологічного різноманіття”. Ратифікована законом № 257/94 від 23 листопада 1994 року. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 48. – Ст. 433.

рівні міжгалузевих (пограничних, суміжних) інститутів, субінститутів та галузей правового спрямування;

в) еколого-правові параметри та показники, що слугують базою для екологічного зонування особливо охоронюваних територій та природних систем (екологічної мережі, об'єктів природно-заповідного фонду, зон надзвичайних екологічних ситуацій тощо);

г) факти прояву екологічного ризику, як юридично значимої події, що зумовлюють державу щодо застосування системи заходів реагування та відновлення і захисту основних соціальних цінностей, національного багатства і пов'язаних з ними об'єктів права власності;

д) можливість договірною правового урегулювання (уточнення) еколого-правових правовідносин з метою демонополізації правосуб'єктності осіб, задіяних у зазначених правовідносинах, що не суперечить суті та призначення механізму еколого-правового регулювання та принципу верховенства права.

Виходячи із наведеного, можна сформулювати визначення меж правового регулювання екологічного права як визначених екологічним законодавством та нормативно-правовим порядком відповідні еколого-правові параметри та показники, вектори та сектори, сегменти, екологічних правовідносин, факти прояву екологічного ризику які відокремлюють режим еколого-правового регулювання від інших суміжних сфер правового регулювання з можливістю договірно-правового урегулювання еколого-правових правовідносин з метою деталізації правосуб'єктності осіб, задіяних у зазначених правовідносинах, що не суперечить принципу верховенства права.

Визначивши межі правового регулювання екологічного права неважко зрозуміти саме роль наукового дослідження деяких міжгалузевих та суміжних інститутів цієї галузі, особливо в контексті забезпечення екологічної безпеки від шкідливого впливу фізичних факторів та радіоактивного забруднення, передбаченого статтею 54 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ²¹.

---

21 Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

Зазначений нормативний припис базового екологічного закону зобов'язує суб'єктів права, які здійснюють господарську та іншу діяльність, пов'язану з використанням радіоактивних речовин у різних формах і з будь-якою метою в частині забезпечення екологічної безпеки такої діяльності, яка виключала б можливість радіоактивного забруднення довкілля та негативного впливу на здоров'я людей у процесі видобутку, збагачення, транспортування, переробки, використання та захоронення радіоактивних речовин.

Як бачимо, базовий Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища” містить обов'язковий припис щодо регулювання зазначених правовідносин у межах екологічного законодавства, який отримав свою деталізацію у актах суміжного законодавства про ядерну безпеку з деталізацією механізму такого регулювання.

Це і стало підставою, наприклад, наукового дослідження проблем на рівні докторської дисертації Балюк Г.І. за темою: „Проблеми формування та становлення ядерного права України”²².

В аналогічний спосіб вдалося реалізувати ідеї статті 56 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища” щодо забезпечення екологічної безпеки транспортних та інших пересувних засобів і установок, виконаних у межах екологічного права Антонюк І.В.²³, Бричедар І.В.²⁴ Красновою Ю.А.²⁵, що значно розширило розуміння про межі правового регулювання відповідних інститутів забезпечення екологічної безпеки транспортними підприємствами, установами, організаціями, що створюють ризик підвищеної небезпеки належними їм транспортними засобами, що відображаються правосуб'єктністю цих осіб, як володільців джерел підвищеної небезпеки та особливостями їх правосуб'єктності на стику правовідносин екологічної безпеки і транспортного (господарського) законодавства, що

---

22 Балюк Г.І. Автореф... наук. ступ. докт. юрид. наук. „Проблеми формування та становлення ядерного права України” – К., – 2000. – 33 с.

23 Антонюк І.В. Правове забезпечення екологічної безпеки у діяльності залізничного транспорту. Дисс... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ. – 2009 – 215 с.

24 Бричедар І.В. Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки в галузі автомобільного транспорту. – Х., 2008. – 212 с.

25 Краснова Ю.А. Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки в галузі авіації. Дисс... канд. юрид. наук. – К., – 2010. – 221 с.

регламентує діяльність транспортних підприємств щодо відвернення рівнів екологічної небезпеки належних їм засобів виробництва (надання відповідних послуг).

Наукові дослідження, які проводяться на стику екологічного та інших галузей права дозволяють поглибити наші уявлення про особливості предмету та об'єктів дослідження, розширити знання про суміжні правові інститути, формування їх юридичної природи, як міжгалузевих угруповань, місця і ролі у механізмі правового регулювання екологічних правовідносин з урахуванням особливостей правосуб'єктності, як господарюючих осіб щодо виконання зобов'язань та забезпеченню екологічної безпеки, настання юридичної відповідальності за факт заподіяння шкоди і за відсутності вини транспортних підприємств, інших суб'єктів, що експлуатують екологічно небезпечні матеріали, речовини та об'єкти.

Важливе значення мають наукові дослідження щодо забезпечення екологічної безпеки у сфері сільського господарства, зокрема в галузі сільськогосподарського виробництва²⁶, вирощування сільськогосподарської продукції²⁷ тощо, які уточнюють суміжні правові інститути галузі права екологічної безпеки, як складової екологічного права і законодавства України та свідчать про певні межі правового регулювання галузі екологічного права – права екологічної безпеки, як інтегрованої сфери еколого-правового регулювання. Сьогодні представниками еколого-правової науки загальноновизнано вважають наявність в екологічному праві складового елементу – самостійної галузі права екологічної безпеки відповідно (громадян, українського народу, територіальних громад та держави), на яку крім того покладено конституційний обов'язок щодо забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу.

---

26 Кондратєва К.А. Правове регулювання екологічної безпеки в сфері сільськогосподарського виробництва в Україні. Дисс... канд. юрид. наук. 12.00.06. К., – 2013 – 217 с.

27 Кайдашов В.С. Організаційно-правові засади безпечності та якості сільськогосподарської продукції. Дисс... канд. юрид. наук. 12.00.06. // Нац. ун-т „Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого”. – Х., – 2012 – 19 с.

Межі правового регулювання екологічного права визначають концептуальні підходи щодо структурної побудови екологічного права, як інтегрованої та комплексної галузі системи права України, поділу механізму правового регулювання на три складові частини – права екологічної безпеки, ландшафтного та природноресурсового права, якщо йдеться про галузь права і законодавства, наукову та навчальну дисципліну.

Вчені-юристи, представники еколого-правової науки після „виходу в світ” „Права екологічної безпеки” В.І. Андрейцева активно почали досліджувати різні об’єктивні та суб’єктивні аспекти цієї сфери²⁸ правового регулювання та дійти висновку про його самостійне значення у системі „Екологічного права України”²⁹.

Важливого навчально-методичного значення набули підготовлені навчально-методичні матеріали у формі навчальних програм³⁰, посібників для проведення практичних занять та самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни „Правове регулювання екологічної безпеки”³¹, які склали пізнавальну та теоретичну основу для розвитку права екологічної безпеки, його призначення та правозастосування.

При цьому важливо констатувати, що межі правового регулювання визначили приписи політико-правових документів, Основного Закону України, Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища”, інші акти законодавства незалежної України.

Треба відзначити, що леймотив статті 16 Конституції України, яка наведена вище було започатковано Декларацією про державний суверенітет України, прийнятою Верховною Радою Української РСР від 16 липня 1990 року, розділом VII „Екологічна безпека”, зокрема закріплено тезово про те, що держава (Українська РСР дбає про екологічну безпеку громадян, про генофонд

---

28 Див. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні. Навч. посібник. Авт. колектив: А.П. Гетьман, М.В. Шульга, В.Л. Бредіхіна та ін. Х., „Право”. – 2012. – 296 с.

29 Краснова Ю.А. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні. Монографія. – 2013. – К., Правова єдність. – 304 с.

30 Андрейцев В.І. Програма курсу „Право екологічної безпеки” для студентів юридичного фак-ту. К., КУ. 2001 – 25 с.

31 Навчально-методичний посібник для практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни „Правове регулювання екологічної безпеки” – Х., – Право. – 2011. – 36 с.

народу, його молодого покоління та, що вона має право на відшкодування збитків, заподіяних екології України діями союзних органів. Можна звісно критикувати філологічний вислів щодо заподіяння збитків екології України, адже екологія – це наука, яка вивчає закономірності взаємодії людини і навколишнього природного середовища, або як вчення – розділ біології, що вивчає взаємовідносини тварин або рослин з навколишнім середовищем³². Головна ідея Декларації в цій частині – визначення меж правового регулювання екологічної безпеки у режимі напряму діяльності держави, яка дбає про екологічну безпеку тобто опікується у своїй політиці питаннями екологічної безпеки у процесі свого державотворення і право творення.

Конституція України як головний акт уже проголошеної суверенної держави чітко визначив, що забезпечення екологічної безпеки – обов'язок держави перед своїми громадянами та іншими державами. Тобто екологічна безпека має забезпечуватися державою у правовому режимі її зобов'язальності, як елемент відповідної політики та обов'язку (в правовому розумінні) перед Українським народом та громадянами й іншими особами, тобто у відповідних відносинах є зобов'язальною стороною.

В юридичній літературі такі відносини позначаються як абсолютні, оскільки зобов'язальній стороні цих правовідносин кореспондує право громадян на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище.

Це право було унормовано Законом України „Про охорону навколишнього природного середовища” та конституйовано статтею 50 Конституції України від 28 червня 1996 року³³ про те, що кожному належить право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище і на відшкодування шкоди, заподіяної порушенням цього права.

Отже, право як об'єктивно існуюча сукупність правових приписів Основного Закону України та актів екологічного законодавства базується в свою чергу на суб'єктивних чинниках, зокрема суб'єктивному праві громадян

---

32 Краткий словарь иностранных слов. Сост. С.М. Локшина. – М., „Русский язык”. – 1977. – С. 332.

33 Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

на безпечне для життя і здоров'я довкілля і утворюють основоположну компоненту правового регулювання відповідного напрямку суспільних екологічних правовідносин, що отримали законодавче закріплення Законом України „Про охорону навколишнього природного середовища” пріоритетний „статус” з точки зору дотримання вимог екологічної безпеки, обов'язкової вимоги щодо їх додержання у процесі здійснення управлінської, господарської та іншої діяльності (стаття 3) та гарантуючої бази безпечного середовища для життя і здоров'я людей (пункт „б” статті 3).

Отже, законодавець чітко та недвозначно закріпив межі еколого-правового регулювання окресливши сферу забезпечення екологічної безпеки з положенням основного обов'язку держави та уповноважених нею органів у межах наданих повноважень Конституцією України та спеціальними законами.

На підставі проведених комплексних досліджень, науково було доказано право екологічної безпеки, як комплексної та інтегрованої галузі права, галузі законодавства, науки та навчальної дисципліни³⁴ та у її складі антропозахисного права³⁵, який був апробований у навчальному процесі юридичного факультету Київського університету імені Тараса Шевченка, відповідно до програми курсу „Право екологічної безпеки” в якості нормативного курсу для студентів юридичного факультету³⁶, програми спецкурсу „Правове забезпечення екологічної безпеки” для спеціалістів спеціалізації „Земельне і екологічне право”³⁷, програми спецкурсу „Проблеми права екологічної безпеки” для магістрів спеціалізації „Земельне і екологічне право”³⁸.

Вже більше трьох років „Право екологічної безпеки” як навчальна дисципліна автором викладається для магістрів еколого-господарської

---

34 Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки. Навч. та наук. посібник. К., Знання-Прес. – 2002. – 332 с.

35 Андрейцев В.І. Проблеми інтеграції антропозахисного права в системі екологічного права та системі права України. // Проблеми інтеграції та диференціації в екологічному праві. Матер. всеукр. наук.-практ. Круглого столу. 25 вересня 2014 року. м. Дніпропетровськ. – Дн., НГУ. – 2014. – С. 34-57.

36 Андрейцев В.І. Програма курсу „Право екологічної безпеки” для студентів юридичного фак-ту. К., КУ. 2001. – 25 с.

37 Андрейцев В.І. Програма спецкурсу „Правове забезпечення екологічної безпеки”. К., КУ. 2002. – 14 с.

38 Андрейцев В.І. Програма спецкурсу „Проблеми права екологічної безпеки”. К., КУ. 1998. – 21 с.

спеціалізації юридичного факультету Національного гірничого університету з метою поглиблення правничих знань у зазначеній сфері.

Позитивний досвід викладання навчальної дисципліни „Правове регулювання екологічної безпеки” набуло в Національному університеті „Юридична академія імені Ярослава Мудрого” на кафедрі екологічного права за завідування кафедрою проф. Гетьмана А.П. Спочатку творчим колективом кафедри було підготовлено навчально-методичний посібник для проведення практичних занять та самостійної роботи з цієї навчальної дисципліни³⁹, згодом підготовлено і видано відповідний навчальний посібник⁴⁰.

Такий підхід є класичним для запровадження у навчальний процес новітніх дисциплін для поглиблення вивчення окремої сфери та меж правового регулювання забезпечення екологічної безпеки, як складової загального курсу „Екологічне право України”.

Корисність таких розробок виявляється у їх не лише методичному, але й методологічному значенні, оскільки вони дають можливість користувачам зрозуміти межі правового регулювання еколого-безпекових правовідносин з точки зору формування загальної, особливої та спеціальної частини екологічного права, ролі і місця у ньому права екологічної безпеки з пріоритетним напрямом формування у його системі антропозахисного права, спрямованого на утвердження та розвиток правового регулювання системи правового захисту здоров'я, життя і безпеки людини від дії негативних, особливо небезпечних чинників і факторів природного та техногенного характеру, справляючи вплив на подальшу гуманізацію складових екологічного права та захисту життя, здоров'я і безпеки громадян, як найважливіших соціальних цінностей України, що безпосередньо узгоджується з вимогами статті 3 Конституції України, формуючи тим самим правові засади для функціонування і позитивної реалізації антропозахисного права в системі

---

39 Навчально-методичний посібник для практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни „Правове регулювання екологічної безпеки”. Укладачі: Гетьман А.П., Шульга М.В., Бредіхіна В.Л. та ін. – Харків, Право. – 2011. – 36 с.

40 Правове регулювання екологічної безпеки в Україні. Навч. посібник. Гетьман А.П., Шульга М.В., Бредіхіна В.Л. та ін. – Харків, Право. – 2012. – 296 с.

екологічних правовідносин та суміжних галузях та інститутах українського права та розмежувати їх за предметом правового регулювання та об'єктами права з урахуванням частини третьої статті 5 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища” про те, що *державній охороні* (курсив наш – В.А.) від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки підлягають також здоров'я і життя людей.

Отже, спеціальним законом, що визначив принципові ідеї забезпечення виконання екологічних правовідносин та в їх системі життя і здоров'я людей від дій небезпечних речовин, факторів та об'єктів навколишнього природного середовища встановлені чіткі межі механізму еколого-правового регулювання та захисту.

На сьогодні підготовлено фундаментальне видання до друку „Наукознавчі та прикладні аспекти права екологічної безпеки” Загальна частина за авторства проф. В.І. Андрейцева та окреме видання Особливої та Спеціальної частин колективом авторів, фахівців у сфері екологічного права (проф. Бобкової А.Г., проф. Краснової М.В., проф. Кіріна Р.С. та ін.).

Межі права екологічної безпеки законодавчого визначені Основними напрямами державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки (скорочено – державній екологічній програмі) затв. Постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 року № 188⁴¹, із назви якої слідує, що межі еколого-правового регулювання визначаються трьома групами правового регулювання екологічних правовідносин – правом екологічної безпеки, природноресурсовим правом та правом охорони довкілля (природоохоронним, середовищеохоронним правом), яке на нашу думку та обґрунтування авторської позиції краще і змістовніше називати ландшафтним правом, оскільки сукупність ландшафтів утворюють певне довкілля у межах територіального простору України, яке можливо на відміну від віртуального терміну „довкілля” персоніфікувати з конкретним власником, або користувачем – юридичною або

---

41 Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 38-39. – Ст. 248.

фізичною особою, територіальною громадою, Українським народом та державою на відомому юридичному титулі права власності, права користування ландшафтами або ландшафтними ресурсами та встановити їх правовий режим, як природних та рукотворних (окультурених) ландшафтів.

З метою окреслення меж правового регулювання забезпечення екологічної безпеки в Україні на замовлення Міністерства охорони навколишнього природного середовища з Київським університетом імені Тараса Шевченка була укладена угода про виконання наукового дослідження „Розробка проекту Закону України „Про екологічну (природно-техногенну) безпеку, номер державної реєстрації 0199U004503 та створено творчий колектив за наукового керівництва проф. В.І. Андрейцева, у складі проф. Балюк Г.І., доц. Краснової М.В., к.ю.н. Фролова М.О., доц. Лапечука П.І., Дембіцького А.П., Білоуса А.М., Олещенко В.І., доц. Шомпол О.А.⁴², роботі якої передувало наукове дослідження теми „Дослідження правового регулювання в галузі екологічної (природно-техногенної) безпеки в Україні, на основі якої була підготовлена концепція та наукова модель Закону України „Про екологічну (природно-техногенну) безпеку в Україні⁴³.

На основі зазначених робіт був підготовлений відповідний законопроект⁴⁴, який передано до Міністерства навколишнього природного середовища, що після відповідного погодження з функціональними органами виконавчої влади передано до Кабінету Міністрів та Верховної Ради України для розгляду на сесії, якому після бюрократичних перешкод так і не судилося стати Законом України, який би доповнив приписи Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища” в частині створення чіткого механізму правового регулювання щодо забезпечення екологічної безпеки.

Час і сьогодні ще не втрачено, щодо прийняття зазначеного Закону України „Про екологічну (природно-техногенну) безпеку та архіактуально з позицій внутрішньої та зовнішньої екологічної політики України. Кодифікація

---

42 Момент істини. Літопис Кафедри трудового, земельного і екологічного права. За наук. ред. академіка АПрН України, декана юрид. ф-ту, завідувача кафедрою Андрейцева В.І. – К., – 2007. – С. 168.

43 Вказ праця – С. 170,

44 Проект Закону України „Про екологічну (природно-техногенну) безпеку”. – К., – 2001. – 21 с. (39 статей).

у формі Закону або Кодексу про екологічну безпеку вкрай актуальна, оскільки прийняття Кодексу цивільного захисту від 2 жовтня 2012 року сприяло модернізації законодавства про цивільну оборону в частині техногенної безпеки, системи реагування та ліквідації наслідків техногенної безпеки, залишивши поза увагою урегулювання правовідносин природної екологічної безпеки.

Тому, на моє переконання розробка і прийняття відповідного Закону України „Про екологічну безпеку” залишається перспективними у проведенні кодифікаційних робіт Парламенту України щодо становлення форми та змісту консолідаційно-кодифікаційного акту стосовно визначення меж еколого-безпекового законодавчого урегулювання основних та суміжних правових інститутів права екологічної безпеки відповідно до вимог європейської інтеграції.

Середовищеохоронний блок правового регулювання зазвичай в еколого-правовій літературі визнається як природоохоронне право, яке допоки залишається не структурованим і доволі беззмістовним у порівнянні із наступним блоком природноресурсового правового регулювання, що дозволяє представникам еколого-правової науки доволі довільно маніпулювати відповідними категоріями і поняттями.

На наш погляд, неможливість структуризації, тобто внутрішнього упорядкування складових природоохоронного права, назвавши відповідні підрозділи та розкрити їхній зміст свідчить про відсутність відповідних критеріїв виділення та структуризації вказаної підсистеми у системі екологічного права і законодавства, характеризує відсутність відповідної теорії та наявність „апріорі” у сформульованих авторами положень і висновків про наявність та існування природоохоронного права, оскільки методологічно невірно класифікувати норми природноресурсового права щодо використання і охорони, скажімо земель, вод, лісів, рослинності, надр, тваринного світу, атмосферного повітря, оскільки це особливості правового режиму природних ресурсів, а не в цілому „довкілля”.

Не уточнює такого підходу і Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища” та містить відповідні приписи щодо регулювання використання природних ресурсів у розділі IX (статті 38-40) та окремі розділи щодо природних територій та об’єктів, що особливо охороняються, з визначенням їх особливостей, відповідно до встановлених правових режимів таких територій та об’єктів. Окремі приписи містяться і щодо надзвичайних екологічних ситуацій, що можуть проявлятися на окремій місцевості, де встановлюються і визначаються зони надзвичайних екологічних ситуацій.

Можна констатувати, що виділяти блок природоохоронного права у системі екологічного права є недоцільним, оскільки він не може базуватися на системі правового регулювання екологічних правовідносин, оскільки в базовому Законі, навіть у назві йдеться не про природу, а лише про „*навколишнє природне середовище*” (курсив наш – В.А.), яке відповідно до статті 5 цього Закону визначається, як сукупність природних і природо-соціальних умов та процесів. А отже, залежить суб’єктивно від інтерпретатора цієї формули, що вкладається у його зміст. Отже, напрошується висновок про створення зазначеним законом „Середовищеохоронного права”, але не як інтеграційної галузі права, а лише як складової частини галузі екологічного права. Проте, структурувати усю сферу правового регулювання можна лише умовно, оскільки завдання, цілі, механізми правового регулювання визначені в Законі є суперечливими, оскільки зазначений законопроект мислився саме на початковій стадії розробки, як екологічний закон, змінивши перед слуханням на сесії у чинній назві.

Тож не випадково, що Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища” фактично виконує функції базового екологічного закону, або Основ екологічного законодавства, що і бажано йому надати законодавчим порядком.

Ураховуючи викладене та відсутність у цьому Законі детально розроблених механізмів щодо ландшафтного правового регулювання, особливо розуміння навколишнього природного середовища, як сукупності природних і

природно-антропогенних ландшафтів, що в принципі і відповідає основним канонам ландшафтного законодавства. про те, що ландшафти – це природно-територіальні комплекси (ПТК), як органічне (закономірне) поєднання природних компонентів (рельєфу, гірських порід, атмосфери, води, ґрунтів, рослинності, тваринного світу), які перебувають у складній взаємодії та взаємообумовленості, утворюючи єдину нерозривну систему⁴⁵.

Усвідомлюючи важливість знань, вироблених наукою ландшафтознавства та відповідно до положень Європейської ландшафтною конвенції, автор цих рядків запропонував удосконалити ландшафтне законодавство згідно з закономірностями формування ландшафтів, реалізації ландшафтною політики, як складової національної екологічної політики, уточнення правового режиму, особливо охоронюваних ландшафтів та антропогенних ландшафтів, як основного компоненту навколишнього природного середовища та блок правового регулювання ландшафтних відносин у системі екологічних правовідносин з визначенням ландшафтів та їх правових форм, що охоплюють самостійну складову екологічного права, ураховуючи можливості правового опосередкування ландшафтів, як комплексних об'єктів екологічного права з орієнтацією на практичний характер їх планування, використання, збереження та охорони, зокрема можливість встановлення відповідних прав на ландшафти, використання їх корисних властивостей, запровадження режиму юридичної відповідальності у разі заподіяння шкоди їх власникам, порушення прав користувачів та встановленого правового режиму і правосуб'єктності уповноважених осіб щодо збереження ландшафтного різноманіття.

Для удосконалення ландшафтних правовідносин автором обґрунтовується доцільність у розвиток Європейської Ландшафтною Конвенції на нових економічних, політико-правових та конвенційних засадах розробити і прийняти Парламентом України Кодекс про Ландшафти (Ландшафтний кодекс України), або відповідний закон, для такої розробки наявні юридичні підстави

---

⁴⁵ Гуцуляк В.М. Ландшафтозаконодавство: теорія і практика. Чернівці. Книги – ХХІ. 2008. – С. 16.

та можливості суверенної України⁴⁶.

Для означення меж правового регулювання використання природних ресурсів (природноресурсового права) у складі єдиних екологічних правовідносин, поряд із ландшафтним правом і правом екологічної безпеки об'єктивно обґрунтовується підготовка Природноресурсового кодексу України, щоби на цій юридичній основі розпочати підготовку давно назрілого Екологічного кодексу України.

Як вже зазначалося вище в Законі України „Про охорону навколишнього природного середовища” запроваджені окремі приписи щодо права власності на природні ресурси та регулювання використання природних ресурсів на різних юридичних титулах шляхом загального та спеціального використання для яких характерні окремі особливості правового регулювання.

Однак, у Законі відсутні єдині підходи щодо їх використання, оскільки різні правові режими встановлені законодавством щодо землі, водних ресурсів, рослинних ресурсів та надр з точки зору їх приналежності в одних випадках на праві власності Українського народу, держави, територіальної громади та приватній власності, що вносить певний дисбаланс у разі використання різних ресурсів, як компонентів довкілля, тобто комплексного використання, або використання ландшафтних ресурсів. Відповідні процедури набуття та оформлення прав на різні категорії природних ресурсів сьогодні очевидно відсутні, а наявні для єдиного правозастосування не є придатними. Цілком зрозуміло, що мають бути універсальні процедури щодо набуття, легалізації та реалізації прав на визначені компоненти довкілля з тим, щоб можна було безперешкодно регулювати природоресурсові процедури у межах єдиного інтегрованого екологічного законодавства. Це і питання обліку і ведення природноресурсового кадастру, проведення екологічного аудиту, планування та упорядкування територій, здійснення інших функцій управління і регулювання використання природних ресурсів, уніфікації правопорушень, типових для

---

⁴⁶ Андрейцев В.І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики. Дн., НГУ. -2011. – С. 74-204. Його ж робота: Екологічне право України: проблеми інтеграції та диференціації // Проблеми інтеграції та диференціації в екологічному праві. Матер. всеукр. наук.-практ. Круглого столу. 25 вересня 2014 року. м. Дніпропетровськ. – Дн., НГУ. – 2014. – С. 5-33.

кожної сфери природних ресурсів, застосування превентивних заходів організаційно-примусового та стимулюючого характеру до виконання покладених обов'язків на осіб, які легально використовують природні ресурси, та заходів у разі зволікання ними відповідними правами та правосуб'єктністю.

Іншого варіанту ніж розробка Природноресурсового кодексу України, як свідчить практика, не існує. Однак, зазначена пропозиція розглядається окремими вченими, як посягання на кодифікацію екологічного законодавства, зокрема підготовки Екологічного кодексу України. Маємо спростувати такі думки, ураховуючи, що наші пропозиції є можливо більш ускладнені щодо кінцевої мети – визначення меж правового регулювання екологічних правовідносин, зате вони мають чіткий алгоритм реалізації і удосконалення екологічного законодавства. Треба розуміти, що і після розробки та прийняття Екологічного кодексу України, питання щодо кодифікації екологічного законодавства не буде знято з порядку денного, оскільки удосконалення цього блоку законодавства є перманентним процесом щодо його оновлення відповідно до потреб держави, суспільства і доцільності подальшої інтеграції і суспільних потреб створення системи законодавства та забезпечення верховенства права.

А відтак, легалізація нових меж правового регулювання екологічних правовідносин знову потребуватиме свого правового опосередкування, як пріоритетного розвитку відповідних галузей права і законодавства, відповідно до державотворчих та правотворчих потреб і соціальних інтересів суспільства.